

CONSTANTIN NOICA
GERMANIA CA „REPUBLICA DE LA HANOVRA”
Un elogiu lui Leibniz, strămoșul spiritual al epocii noastre

Republica de la Weimar a eșuat. N-ar fi lipsit de sens dacă Republica Federală s-ar afirma astăzi în lume ca „Republica de la Hanovra”.

Există doar doi oameni de geniu care ar trebui să inspire lumea contemporană, în ciuda stupidității ei politice: Pascal și Leibniz. Amândoi aveau *l'esprit de géometrie* și *l'esprit de finesse*, așa cum pretinde pentru sine epoca noastră. Amândoi au fost matematicieni însemnați și ar fi putut fi fizicieni însemnați; amândoi au anticipat întreaga noastră tehnică, începând cu mașinile de calcul și până la mijloacele de transport public (Pascal) sau trăsurile mai ușoare (Leibniz); dar, în același timp, amândoi știau despre *limitele* matematicii, fizicii și, mai cu seamă, ale tehnicii, căci spiritul lor de finețe i-a îndemnat să conceapă lumina intelectului și imboldurile inimii ca fiind solidare; exceptând momentele când Pascal făcea afirmații precum „*le cœur a ses raisons que la raison ne connaît pas*”.

Și totuși cultura franceză l-a batjocorit pe Pascal în măsura în care l-a făcut să supraviețuiască ca simplu „stilist” sau, în cel mai bun caz, ca existențialist *avant la lettre*. L-a privilegiat pe Montaigne și s-a decis întru totul pentru Descartes, astfel încât până și astăzi se mai prezintă ca „lume carteziană”, mai ales că străzile din Paris sunt drepte, iar discursurile politicianilor și profesorilor sunt expresia „logicii”. Pe Pascal însă abia dacă îl vede cineva ca pe un precursor, ci mai degrabă ca pe „geniul bolnav”, așa cum l-a numit pe nedrept Goethe.

Oare Leibniz nu e subestimat și el de cultura germană de astăzi? Într-un moment în care știința și tehnica europeană se străduiesc să răspundă provocării lipsite de pretenții a poporului japonez, un popor care, în lipsa propriilor precursori, se poate recunoaște în toți, într-un astfel de moment, Leibniz cade pradă uitării. Oamenii uită că Leibniz, logicianul, este precursorul sistemului numeric cu baza doi (potrivit căruia lucrează idioții geniali, mașinile de calcul), că Norbert Wiener l-a numit zeul său, că Russell l-a preamărit ca pe nimeni altul sau că Couturat l-a recunoscut încă din 1914 drept pionierul logicii moderne, drept părintele ei; iar oamenii uită că sfântul delir al matematicii a putut să se instaureze abia odată cu calculul infinitezimal și că, prin calculul fluxionilor, Leibniz mai degrabă decât Newton a găsit semnul potrivit și a răspândit noul sistem; s-a uitat și cât de european în atitudine era Leibniz, care se putea exprima în latină și franceză la fel de bine ca în germană, care a intervenit pentru activitatea științifică a vremii sale, a întreținut contacte cu oamenii de știință contemporani și a întemeiat Academia din Berlin, iar pe cea din Rusia a sprijinit-o; că s-a pus în slujba înrâuririi vieții

diplomatice și politice a Europei și, în calitate de istoriograf al Casei de Hanovra, a contribuit la recunoașterea dreptului pe care îl aveau principii acesteia la tronul Angliei. Pe de altă parte, s-a implicat neobosit pentru idealul reunificării Bisericilor creștine, pentru armonia dintre popoare și mentalități, așa cum a apărut armonia prestabilită a monadelor. Căci nu sunt oare și relațiile de la om la om determinate de armonia prestabilită, la fel ca monadele?

Mai mult încă decât Pascal, pentru care matematica era o joacă, iar viața socială, o deșertăciune, Leibniz ar putea fi socotit astăzi conștiința arhetipală care deschide perspectiva asupra a tot ceea ce suntem sau ar trebui să fim. Ne căutăm aproape cu disperare, de la Jung încoace, arhetipurile inconștiente sau, dimpotrivă, suportăm modelele conștiente pe care ni le impun programatorii și planificatorii politici, în timp ce, prin Leibniz, cultura europeană are de multă vreme de oferit un arhetip, un model absolut.

Dar *cine* să aibă ideea să întemeieze o republică în spiritul lui Leibniz? Germanii cel mai puțin. Cam cu șase decenii în urmă, acestora le-a venit în treacăt ideea de a întemeia Republica de la Weimar, fără să-și dea seama că Goethe, deși extraordinar ca aptitudine umană și creatoare, nu ar fi putut să modeleze lumea în ascensiune a epocii tehnico-științifice. Căci, pentru Goethe, omul cu cele cinci simțuri ale sale era cel mai potrivit aparat fizic; matematica era un fel de tratament exterior al rănilor, prin care așchia nu era totuși îndepărtată; istoria, care omului modern îi apare atât de importantă, nu era mai mult decât biografie. Cum putea fi întemeiată o republică în numele cuiva care a respins cu hotărâre epoca noastră, atât în bine, cât și în rău, ceea ce Goethe face în mod anticipativ cu partea a doua a *Faust*-ului său? În actul întâi, el respinge economia și finanțele bazate pe bancnote, în actul al doilea, știința bazată pe eprubetă, iar în actul al treilea, cultura ecranului. În actul al patrulea condamnă pe bună dreptate războiul purtat cu arme drăcești, cu cele atomice, cum le numim astăzi, în timp ce actul al cincilea profetește epoca dictatorilor, care vor să asaneze lacurile și să-i oblige pe oameni la fericire. *Altceva* e de găsit la Goethe, dar generația germanilor de astăzi nu pare să se intereseze de acest lucru, dacă unul dintre cei mari ai lor nu este pentru ei mai mult decât un „furnizor de citate”, după cum se putea citi în articolele jubiliare ale anului 1982.

Leibniz în schimb nu are nevoie să fie apărut, căci prin el e anticipat pozitivul nostru, iar o republică în numele său ar avea un sens special pentru această Germanie fără formă, după cum spunea Goethe. Dar de la cine ar trebui să vină propunerea de a întemeia o Republică de la Hanovra? De la locuitorii orașului? Dacă cutreieri străzile orașului lor, vezi peste tot embleme cunoscute ale băncilor și firmelor, semne ale bunăstării economice și comerciale de ieri și de azi. Dar aproape nicio urmă de Leibniz și nicio universitate care să fie demnă de el. Ceea ce au de oferit localnicii este „țărnuțelul lui Leibniz” (*Leibnizufer*) și „templul lui Leibniz” (*Leibniztempel*) cu bustul filosofului, realizat de un sculptor irlandez. Un templu și altminteri nimic pentru cel mai actual gânditor din istoria culturii și civilizației europene! Cine să se gândească aici la o Republică de la Hanovra?

Dacă nici germanii din celelalte părți ale țării (dar ce țară, dacă nu există inimă) nu trebuie s-o facă, cu atât mai puțin tinerii rași în cap care hoinăresc aici pe străzi. Pe de altă parte, dacă se duce lipsă de un Russell, de un Couturat și, mai ales, de un Norbert Wiener, atunci s-ar putea înființa un comitet care să-i determine din afară pe germani să-și redescopere neasemuita înzestrare culturală. Atunci ar fi cu putință și să li se explice că lumea are nevoie de ei, nu ca o Germanie care discută despre chestiunea Sileziei sau despre unitatea germană, ci care poate fi adevărata placă turnantă a istoriei. Atunci li s-ar putea reaminti germanilor (căroră Europa le datorează substanța și materia, în timp ce forma îi vine de la Roma și Franța) că fără Germania nu ar fi existat Europa așa cum se prezintă ea astăzi: de la San Francisco până la Urali. Și, pe de altă parte, fără valorile europene, Africa s-ar menține în continuare în cântec și sălbăticie, China în somn, India în vis și Japonia în cultul ceaiului.

Iată așadar ce ar fi de transmis cititorului german – și poate va fi scuzabil că, în lipsa altcuiva, cineva din nelumea Estului îndrăznește s-o spună. Cu toate acestea, se pune uneori întrebarea dacă nelumea de acolo ar fi putut deveni realitate dacă Occidentul însuși nu ar fi fost amenințat de o nelume încă și mai deprimantă.

Traducere de Grigore Vida

